

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

**КАДАЛА В.В., КОТКОВСЬКИЙ В.С., ГУЗЕНКО О.П.,
ШЕХОВЦОВА В.В.**

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

ПІДРУЧНИК

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента,
полковника поліції С.С. ВІТВІЦЬКОГО*

Видавництво "Магнолія 2006"

Львів

Рецензенти:

Є.В. Петров – доктор юридичних наук, доцент, професор, суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду.

О.О. Бригінець – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Я.О. Измайлов – доктор економічних наук, професор, професор кафедри податкової політики Університету державної фіскальної служби України.

В.Є. Ларіонов – директор Криворізького відділення АТ «Альфа-Банк».

Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького
юридичного інституту МВС України

В 11 Фінансове право: підручник / [В.В. Кадала, В.С. Котковський, О.П. Гузенко, В.В. Шеховцова]; за заг. ред. **С.С. Вітвіцького**. Львів: Видавець ФОП Марченко Т.В.- 332 с.

ISBN 978-617-7937-40-0

Підручник підготовлений відповідно до програми дисципліни «Фінансове право». У підручнику розглядаються правові та науково-теоретичні сегменти фінансового права. Розробка містить теоретично пізнавальний блок базових сегментів фінансового права з врахуванням положень сучасних законодавчих регуляторів. До кожної теми дисципліни включено контрольні питання для самоперевірки знань студентів та пакет науково-правової літератури. Значну увагу приділено формуванню блоку основних понятійних категорій, які збагачують текстовий зміст підручника та сприяють більш поглибленому розумінню окремих положень тем дисципліни.

Підручник розраховано на студентів і аспірантів економічних та юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів, які вивчають курс «Фінансове право». Розробка може бути корисною для юрисконсультів, адвокатів, аудиторів, банківських працівників, фахівців банківських установ, суб'єктів підприємницької діяльності та всіх, хто цікавиться питаннями правового регулювання фінансової діяльності та фінансових ринків.

УДК 347. 73 (075.8)

ISBN 978-617-7937-40-0

© Авторський колектив

© ФОП Марченко Т. В.

ВСТУП

*Право є наука про добре і справедливе.
У. Доміцій*

Життєздатність суспільства доводить доцільність та необхідність існування правових регуляторів, які створюють умови його розвитку. Законодавчі регулятори охоплюють усі сфери розвитку суспільства серед яких одне з пріоритетних місць відведено фінансовому праву. Володіючи законодавчим інструментарієм фінансового права суспільство здатне забезпечувати створення умов не лише для успішного розвитку, а перш за все, для прийняття дієвих та реалістичних рішень як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівні.

Фінансове право – складна наука, яка охоплює різноманітні організаційно-правові форми фінансової діяльності різних економічних рівнів, а як наслідок, потребує постійного дослідження проблематичних аспектів, які породжує регульований ринковий напрямок розвитку суспільства. Таке явище актуалізує та осучаснює питання фінансово-правової освіченості суспільства з метою досягнення намічених перспектив майбутнього розвитку. Як багатогранна наука фінансове право спирається на правовий інструментарій в сфері фінансово-кредитної, банківської та бюджетної діяльності, окреслює ключові аспекти податкової та страхової системи країни. Знання чинних норм фінансового права, розуміння основних напрямів їх подальшої трансформації на тлі наявних кризових явищ в економіці країни мають бути обрані за основу в діяльності фахівців фінансово-правової ланки. Нагальною потребою сьогодення стає саме підготовка працівника фінансово-економічної сфери, котрий володіє правовими регуляторами та здатен приймати фінансові рішення з урахуванням чітко окреслених фінансово-правових норм.

Підготовлений авторським колективом підручник сформований відповідно до програми дисципліни «**Фінансове право**». Структура і зміст підручника спрямовані на розв'язання завдань, які стоять перед студентами під час вивчення цієї дисципліни. Наукова розробка складається зі вступу, 9 розділів і запитань для контролю знань, змістовного глосарію, переліку використаної літератури.

Обрана структура викладення текстової частини *підручника «Фінансове право»* дозволила авторам детально розглянути різні аспекти фінансового права з урахуванням правових вітчизняних законодавчих інструментів. Авторський колектив надав власне бачення окремих сегментів фінансового права, розкрив особливості його впливу на життєдіяльність суспільства та фінансово-економічний сектор економіки країни. Авторами наукової розробки запропоновано деякі зміни, від існуючого класичного підходу, послідовності подання лекційного матеріалу, розкритті проблематичних аспектів у сфері бюджетного, податкового, банківського, страхового та валютного права.

У підручнику автори виклали власне бачення процесу опанування основних науково-пізнавальних елементів фінансового права з урахуванням існуючих змін законодавчих регуляторів. Наукова розробка містить ілюстративний матеріал, який сприяє наочному представленню окремих фінансово-правових положень та надає можливість студентам отримати інформаційно-науковий ресурс для виконання завдань самостійної роботи з даної дисципліни. Крім того автори розробили контрольні питання для самооцінки знань студентів, що сприяє формуванню у студентів самостійного мислення, розвитку здібностей опанування основних сегментів фінансового права та використання їх в формуванні власної точки зору.

Значну увагу при розробці підручника автори приділили змістовності блоку основних понятійних категорій з *дисципліни «Фінансове право»*. До складу даного розділу було включено **465** фундаментальних дефініцій і категорій, які нададуть можливість читачеві більш поглиблено розкрити поставлені питання та завдання з проблем фінансового права.

Під час опрацювання цього підручника автори мали на меті дати можливість майбутнім фахівцям оволодіти правовими, теоретичними та науковими сегментами фінансового права, що сприятиме в майбутньому їхньому більш предметному розумінню питань, які актуалізуються в сучасних реаліях розвитку суспільства.

Авторський колектив підручника «Фінансове право» представлено: **завідувачем кафедри** цивільного та господарського права Криворізького навчально-наукового інституту Донецького юридичного інституту МВС України, кандидатом юридичних наук, доцентом **Віталієм КАДАЛА**, доктором економічних наук, доцентом кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія» **Володимиром КОТКОВСЬКИМ**, доцентом кафедри цивільного та господарського права Криворізького навчально-наукового інституту Донецького юридичного інституту МВС України, кандидатом економічних наук, доцентом **Оленою ГУЗЕНКО** та кандидатом економічних наук, старшим науковим співробітником відділу організації наукової роботи Донецького юридичного інституту МВС України **Вікторією ШЕХОВЦОВОЮ**.

Автори висловлюють щире подяку *рецензентам*: доктору юридичних наук, професору, судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду **Євгенію ПЕТРОВ**; доктору юридичних наук, доценту, професору кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Олександром БРИГІНЦЮ**; доктору економічних наук, професору, професору кафедри податкової політики Університету державної фіскальної служби України **Ярославу ІЗМАЙЛОВУ**; директору Криворізького відділення АТ «Альфа-Банк» **Віталію ЛАРІОНОВУ** за надані слушні зауваження, корисні поради та змістовні пропозиції, які вплинули на покращення змістовності наукової розробки.

Окрема подяка за надану допомогу в комп'ютерній верстці підручника *Ользі КУКСІ*, методисту факультету № 2 (юридичний) Криворізького навчально-наукового інституту Донецького юридичного інституту МВС України.

На думку авторів підручника «**Фінансове право**» наукова розробка може бути корисною для студентів економічних та юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів, а також для аспірантів, юрисконсультів, адвокатів, аудиторів, банківських працівників, фахівців банківських установ, суб'єктів підприємницької діяльності та всіх, хто цікавиться питаннями правового регулювання фінансової діяльності та фінансових ринків.

**Ректор Донецького юридичного
інституту МВС України,
доктор юридичних наук, доцент,
полковник поліції**

Сергій ВІТВИЦЬКИЙ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ФІНАНСОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ...	8
1.1. Поняття та функції публічних фінансів.....	8
1.2. Державна фінансова політика та механізм її реалізації.....	14
1.3. Правові основи управління публічними фінансами.....	20
1.4. Предмет та система фінансового права.....	26
1.5. Джерела фінансового права.....	31
1.6. Фінансово-правові норми.....	37
1.7. Фінансово-правові відносини.....	44
<i>Контрольні питання</i>	50
<i>Література</i>	51
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ. ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	55
2.1. Основи фінансового контролю.....	55
2.2. Форми та методи фінансового контролю.....	62
2.3. Правове забезпечення системи фінансового контролю.....	71
2.4. Базові сегменти фінансово-правової відповідальності.....	78
2.5. Фінансове правопорушення. Фінансові санкції.....	83
<i>Контрольні питання</i>	89
<i>Література</i>	89
РОЗДІЛ 3. БЮДЖЕТНЕ СИСТЕМА УКРАЇНИ І БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС	92
3.1. Бюджет як правова категорія.....	92
3.2. Бюджетна система України.....	93
3.3. Доходи і видатки Державного бюджету України.....	97
3.4. Місцеві бюджети України.....	101
3.5. Поняття і стадії бюджетного процесу.....	104
<i>Контрольні питання</i>	111
<i>Література</i>	112
РОЗДІЛ 4. БЮДЖЕТНЕ ПРАВО ЯК ПІДГАЛУЗЬ ФІНАНСОВОГО ПРАВА	115
4.1. Поняття бюджетного права. Особливості бюджетних правовідносин.....	115
4.2. Правові засади реалізації бюджетних повноважень.....	119
4.3. Міжбюджетні відносини і фінансове вирівнювання.....	124
4.4. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад.....	127
4.5. Контроль за дотриманням бюджетного законодавства.....	130
<i>Контрольні питання</i>	136
<i>Література</i>	136
РОЗДІЛ 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА МІСЦЕВИХ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ	139
5.1. Правове регулювання публічних та місцевих доходів.....	139
5.2. Правове регулювання публічних та місцевих видатків.....	142

5.3. Правовий режим публічного кредиту і публічний борг.....	146
5.4. Правове регулювання цільових державних і місцевих фондів....	150
Контрольні питання	161
Література	162
РОЗДІЛ 6. ПОДАТКОВЕ ПРАВО ЯК ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА	164
6.1. Поняття та джерела податкового права.....	164
6.2. Предмет і метод податкового права.....	170
6.3. Види та особливості податкових правовідносин.....	173
6.4. Правовий механізм справляння та сплати податку.....	180
6.5. Оподаткування Об'єднаних територіальних громад.....	195
6.6. Контроль за дотриманням податкового законодавств.....	198
Контрольні питання	201
Література	202
РОЗДІЛ 7. БАНКІВСЬКЕ ПРАВО ЯК ПІДГАЛУЗЬ ФІНАНСОВОГО ПРАВА	204
7.1. Предмет, принципи та джерела банківського права.....	204
7.2. Банківська система України	208
7.3. Правові основи проведення депозитних і кредитних операцій банком.....	212
7.4. Законодавчі регулятори здійснення розрахункових операцій банком.....	219
7.5. Контроль за дотриманням банківського законодавства.....	223
Контрольні питання	228
Література	228
РОЗДІЛ 8. СТРАХОВЕ ПРАВО ЯК ПІДГАЛУЗЬ ФІНАНСОВОГО ПРАВА	231
8.1. Поняття та джерела страхового прав.....	231
8.2. Основні галузі і види страхування.....	237
8.3. Фінансово-правові взаємовідносини у сфері страхування.....	244
8.4. Правові основи укладання договору страхування.....	248
8.5. Організація нагляду та контролю за страховою діяльністю....	252
Контрольні питання	256
Література	256
РОЗДІЛ 9. ВАЛЮТНЕ ПРАВО ЯК ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА	260
9.1. Предмет та джерела валютного права.....	260
9.2. Правові основи проведення валютних операцій.....	266
9.3. Ліцензування валютних операцій комерційних банків.....	271
9.4. Порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті.....	277
9.5. Контроль за дотриманням валютного законодавства.....	278
Контрольні питання	284
Література	285
ГЛОСАРІЙ	287
ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕГУЛЯТОРІВ	329

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

*КАДАЛА В.В.
КОТКОВСЬКИЙ В.С.
ГУЗЕНКО О.П.
ШЕХОВЦОВА В.В.*

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента,
полковника поліції С.С. ВІТВИЦЬКОГО*

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Тип Таймс.

Умовн. друк. арк. 19,41

Видавець Марченко Т. В.

м. Львів-53, 79053, Україна, тел.+380503701957
e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 6784
від 30.05.2019 року, видане Державним комітетом
інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавця ФОП Марченко Т. В.